

КОНЦЕПТ *КОХАННЯ* В КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОМУ КОНТЕКСТІ КАРТИНИ СВІТУ КИТАЙСЬКОГО ЕТНОСУ

Шамиур Марія Андріївна,
асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ця стаття є спробою узагальнення філософсько-релігійних уявлень китайського народу щодо кохання – міжособистісного почуття, яке категоризується лексичними засобами та входить до складу китайської національно-мовної картини світу.

Ключові слова: філософсько-релігійна картина світу, кохання, концепт, мовна картина світу, даосизм, конфуціанство, буддизм, китайський етнос.

Актуальність даної статті полягає у її відповідності антропоцентричній парадигмі сучасної лінгвістичної науки, що спрямовує дослідження, серед іншого, на вивчення процесів людської когніції у межах міжкультурної комунікації.

Метою написання даної статті є виявлення специфіки реалізації концепту *КОХАННЯ* у картині світу китайського етносу як частини мовної картини світу.

Предметом є філософсько-релігійні уявлення китайського народу про кохання, **об'єктом** – специфічні прояви національної мовної картини світу у реалізації концепту *КОХАННЯ*.

Наукова новизна полягає у спробі теоретичного обґрунтування специфіки реалізації концепту *КОХАННЯ* у картині світу китайського етносу.

КОХАННЯ, як і *ЩАСТЯ*, *КРАСА*, *ІСТИНА*, *СВОБОДА*, *СПРАВЕДЛИВІСТЬ*, *ВІРА* та інші, відноситься до телеономних концептів, тобто до вищих духовних цінностей, які втілюють для людини моральний ідеал, прагнення якого утворює моральне виправдання її життя [Воркачев 2003, 45].

Концепт визначають як інформаційну структуру свідомості, різнооб'єктну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [Селіванова 2008, 112].

Підґрунтям такої дефініції стало класичне тлумачення концепту О. Кубряковою: "Концепт – термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини. Поняття концепту відповідає уявленню про ті змісти, якими оперує людина у процесах мислення і які відображають зміст досвіду та знання, зміст результатів усієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді деяких квантів знання" [Кубрякова 2004, 90].

Для аналізу вербалізації певного концепту ми розглядаємо в тому числі і лексичний фрагмент національної мовної картини світу. Мовну картину світу визначають як закарбоване у мовних формах національно обумовлене осягнення та оцінювання зовнішнього світу по відношенню до певного етносу [Голубовська 2002, 87].

На вербалізацію етносом навколишнього світу впливають два основні фактори. По-перше, навколишнє середовище, по-друге, національний менталітет. Ці два фактори визначають різні концептуалізації дійсності.

У китайській філософській традиції існувало кілька підходів до трактування кохання. З давнини в Китаї розрізняли поняття кохання, шлюбу та інтимних стосунків. Можна навіть говорити про певну сексуальну свободу, хоча тільки для чоловіків, бо вони могли мати по кілька дружин і наложниць.

Любов відіграє важливу роль у конфуціанстві. "Кохання – початок і кінець нашого існування. Без кохання немає життя. Тому кохання є тим, перед чим мудра людина схиляє голову", – відомий вираз Конфуція, засновника конфуціанства.

Головний догмат конфуціанців, "жень", трактують як любов. Конфуціанці вважали, що кожен зобов'язаний дбати про добробут оточуючих людей та навіть тварин. Хоча міра, з якою людина має піклуватися про оточуючих, відрізняється в залежності від ступеня близькості стосунків. Таким чином, основа любові до оточуючих полягала у розширенні любові до родичів за межі родини. Натомість кохання між чоловіком і жінкою не схвалювалося, бо воно не відповідало етичним нормам конфуціанської моралі.

Отже, основний догмат конфуціанства, "жень", який часто перекладають як "милосердя", "доброзичливість" та "людяність", репрезентує форму кохання. Найперші конфуціанські автори зазначали, що "жень" складається із любові до інших. Коли учень спитав у Конфуція визначення "жень", той відповів: *"любити інших"* [Конфуцій 2008, 22]. Менцзи, великий конфуціанський філософ, також наголошував на тому, що *"людина із жень любить інших"* [Конфуцій 2008, 28] та *"любити свою родину і є жень"* [Конфуцій 2008, 3].

Любов полягала у відданій турботі про інших та забезпеченні їх добробуту. Любов до інших була настільки важлива, що в ній вбачали ключ до правління державою. Наприклад, інший видатний конфуціанський філософ, Сюньцзи, застерігав, що *"...правитель, який не любить свій народ та майже експлуатує його, наражає країну на небезпеку"* [Сюньцзи 2008, 11].

Правитель повинен бути прикладом для всього населення. Для того, щоб любити народ, правитель має відмовитися від застосування насильницьких методів. На думку Конфуція, якщо управляти народом через закони та покарання, то закон буде порушуватися. Тому кращим способом є підвищення моральних якостей простого народу. Правитель, у свою чергу, повинен на власному прикладі показувати, яким має бути справжній конфуціанець.

"Жень" застосовують по відношенню до себе, інших та всієї країни, тобто у самовдосконаленні, регулюванні родинних справ та управлінні державою. Найвища мета – досягнення світової гармонії.

У світоглядній системі Конфуція кохання є природнім та спонтанним почуттям, що потребує розвитку через самовдосконалення. Це також найвища чеснота. Бездоганна людина буде вдосконалювати та застосовувати кохання до повної міри: стався до інших так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе. Обов'язковими складовими любові до оточуючих є шанобливість до батьків, подружнє кохання та повага серед братів та сестер [Конфуцій 2008, 158].

Шанобливе ставлення до батьків є найголовнішим. Конфуцій показав це на власному прикладі. Після смерті батьків він був у траурі три роки. Це і є прояв синівської шанобливості. Подружнє кохання, за Конфуцієм, полягає у виконанні подружніх обов'язків. Повага до братів і сестер полягає у високих почуттях до своїх ровесників.

Однак, людина не може любити всіх однаково сильно. Природно любити батьків та близьку рідню більше за інших, тому що вони найбільше турбувалися та любили вас. Конфуцій вважав, що саме так потрібно ставитися і до інших людей, але любов до інших може бути слабшою, ніж до рідних.

Менцзи говорив: *"Стався до своїх батьків із належною пошаною, і з такою ж пошаною стався до чужих батьків; стався до своїх дітей із належною турботою, і з такою ж турботою стався до чужих дітей"* [Менцзи 2008, 7]. Звісно, що кохання до інших не буде таким же сильним, як до рідної людини. Менцзи підкреслював це, використовуючи різні слова на позначення почуття кохання. *"Добропорядна людина ніжно кохає (伎) родичів, а інших тільки милосердно (仁); вона милосердно любить людей, а до речей ставиться із любов'ю (悽)"* [Менцзи 2008, 45]. Таким чином, Менцзи використовує певні терміни на позначення рівнів кохання. Сучасні дослідники називають цей феномен "ступені кохання".

Розрізнення кількох рівнів кохання, поряд із іншими факторами, протиставляло конфуціанське вчення іншій філософській школі – моїзму. Моцзи, засновник моїзму, наголошував на *"універсальному коханні"* або *"неподільному коханні"* (漸悽). Він вважав, що будь-яка частковість призводить до суперечки. Таким чином, він наголошував на тому, що людина повинна любити родини інших так само, як і свою власну. Конфуціанці ж вважали це великим насиллям над природою людини.

Любов до ближніх була настільки важливою, що навіть розповсюджувалася на любов до тварин. Адже людина із "жень" буде співчувати всім істотам. Наприклад, вже у шостому столітті була відома історія, що якнайкраще ілюструє належне ставлення справжнього конфуціанця до живих створінь.

Від природи Цзян Бі був напрочуд милосердним та праведним. Його одяг дуже потріпався, і йому раптом спало на думку, що воші, якими цей одяг кишів, помруть із голоду. Тому він придбав собі новий одяг і пересадив їх у нього. Через кілька днів воші повністю залишили його. Тобто Цзян Бі був настільки співчутливим, що навіть почав перейматися через те, що воші були голодні. Тому у нагороду за його ніжну турботу воші магічним чином зникли.

Однак, незважаючи на те, як сильно людина може співчувати тваринам, це не забороняє вживати їх у їжу. Менцзи зазначав, що добропорядна людина тримається подалі від кухні і не може спокійно дивитися на те, як вбивають тварин. Хоча він прощає це тому, що добробут людей важливіший за турботу про тварин.

Конфуціанство не залишало простору для романтичних стосунків. Основне призначення шлюбу полягало у забезпеченні продовження роду народженням нащадків і не мало жодного відношення до щастя подружжя. Тому батьки вирішували, з ким одружувати дітей. Після весілля, якщо батькам чоловіка не сподобається дружина, він повинен був розлучитися, не зважаючи на власне бажання. У родині бажання

дітей повинні були підкорюватися бажанням батьків. Стосунки між чоловіком та дружиною також були формальними та підкорялися ієрархії.

Наприклад, одного разу, зайшовши до кімнати дружини, Менцзи побачив її напіводягну. Обурений її неподобним виглядом, він навіть хотів розлучитися. Однак його мати насварила Менцзи за те, що він жодним чином не видав того, що хоче зайти до кімнати дружини.

Відчуття пристойності та церемонії регулювали поведінку подружжя навіть у приватних покоях. З часом конфуціанці почали засуджувати популярні оповідання та вистави тому, що у них часто зображували молодих людей, які не зважають на етичні догми та ритуали заради свого кохання.

Даосизм – єдина докорінно китайська релігія, отже у ній найяскравіше віддзеркалюється самобутність китайського народу. Даосизм має складну та багатогранну структуру із різними духовними практиками, установками та віруваннями, які об'єднуються у цьому понятті. Історія даосизму налічує більше двох тисяч років. За цей період ставлення до кохання змінювалося від епохи до епохи. Любов у даосизмі трактується, в першу чергу, як любов до життя.

Перші даоські послідовники об'єднувалися у секти, в яких була чітка ієрархія. У даоських храмах практикували оргії для досягнення просвітлення. Даосизм завжди був овіяний безліччю забобонів та дивацтв, населення часто невірно трактувало основні догмати даосизму.

Незважаючи на складну історію та різноманітні вірування і практики, одним із об'єднуючих елементів у даосизмі є обов'язковість прочитання "Дао Де цзіну" та "Чжуанцзи" всіма адептами.

Даосизм вимагає знаходження балансу між крайностями та протилежностями, він визнає, що надлишок є шкідливим. Отже, у даосизмі визнається важливість кохання, однак не менш важливим є збереження рівноваги у стосунках з іншими. Напруження, викликане необхідністю водночас підживлювати та стримувати кохання, описується у "Дао Де цзіні".

Унікальною рисою даосизму є кохання до життя та намагання продовжити його. У "Дао Де цзіні" зазначається, що імперію можна довірити тільки тим, хто любить власні життя так само сильно, як імперію [Лаоцзи 2009, 13].

Для даосистів *"мудрий правитель повинен любити себе, не забуваючи про інших. Тому мудреці розуміють себе, хоча не хизуються собою. Вони люблять себе, але не ідеалізують себе"* [Лаоцзи 2009, 72].

"Повинна бути взаємна повага між мудрецьми та простим народом. Отже, добрі люди стають вчителями поганих. Погані люди матеріалом для праці добрих. Ті, хто не любить вчителів та матеріал для праці, можуть здаватися розумними, хоча насправді вони вводять себе в оману" [Лаоцзи 2009, 27].

"Чи здатен ти розумно розділяти любов до народу та правління державою? За багато любові та всього іншого призведе до біди. Твоя репутація чи тіло, що для тебе важливіше? Твоє тіло чи твоя власність, що дорожче? Перемога чи поразка, що болючіше? Тому надлишок почуттів багато коштуватиме; надзвичайна завзятість відіб'ється у поразці; Знай міру, щоб уникнути опалу; Знай, коли зупинитися, щоб уникнути небезпеки. Тільки так витримаєш довго" [Лаоцзи 2009, 44].

Ці вірші ілюструють даоське прагнення любові до життя, до довгого життя. Для цього потрібно зберігати гармонію у світі та рівновагу в житті, емоціях та матеріальному стані людини.

До інтимного життя китайці ставилися не менш серйозно, ніж в Індії. Ще дві тисячі років тому давні цілителі-даоси писали відверті, зрозумілі книги про кохання та інтимні стосунки. Теорії дао протягом багатьох століть формували принципи інтимних стосунків китайців.

На стосунки між чоловіком і жінкою впливали три основні фактори, а саме: соціальна приниженість жінки, раціоналістична винахідливість чоловіків та вільні від комплексу провини елементи поганських вірувань даосів.

Лікарі-даоси вбачали в інтимних стосунках природну складову взаємозв'язку подружжя. У них вбачали ключ до продовження життя, ліки від багатьох хвороб та "практику Шляху", у якому неймовірна активність свідомості поєднується із максимально повною реалізацією інстинкту.

Для китайців інтимні стосунки були найчистішим та безпосереднім вираженням взаємодії космічних сил інь та ян. У класичній сентенції із "Книги змін" говориться: *"Одне інь, одне ян – ось що таке Шлях"*. Інтимні стосунки, на думку даосів, є великим мистецтвом, що слугує вивільненню та просвітленню Чистого Бажання, що приховане у надрах інстинкту і є творчим імпульсом життя. Кожний аспект інтимних стосунків був наділений глибоким космологічним змістом, піднесений до стану духовно-творчої події.

Зануритися у непроникну глибину серця – означає почати пошук жінки у собі. Фізична близькість із жінкою розумілася даосами як найдоступніший та найбільш наочний – і у цьому сенсі найпримітивніший – спосіб опанування жіночої енергії, жіночих якостей досвіду, що є необхідним для досягнення всеосяжної повноти досвіду. Хоча досвідчений послухник міг знайти цілком повноцінну і навіть ефективнішу заміну інтимним стосункам у медитативній практиці і, таким чином, перевести фізичний аспект життя у символічний вимір.

У Середньовіччі даоськими наставниками були розроблені у всіх подробицях аналогії між внутрішньою, або психічною, алхімією та інтимними стосунками. Вони трактувалися як взаємодія між Водою (жіноче начало) та Вогнем (чоловіче начало), а статевий акт відтворював основні стадії психосоматичного вдосконалення.

Пізніше у китайському буддизмі поняття "犍" використовували на позначення пристрасного дбайливого кохання, яке вбачали основним бажанням. У буддизмі "犍" розглядали як здатність бути егоїстичним або самовідданим. А самовідданість була основною умовою досягнення просвітлення.

Буддизм заперечував шлюб та інші родинні зв'язки, бо вони заважали духовному прогресу. У Китаї це проявилось у тому, що акцент синівської шанобливості змістився від зв'язку батько-син до зв'язку мати-син. Мати дала життя і проявляла найбільшу турботу, тому основним завданням сина було всіляко шанувати та турбуватися про матір. Це розповсюдилося навіть на турботу у потойбічному світі.

Отже, у сучасній китайській мові можна простежити вплив філософської традиції на розуміння поняття "кохання". Під впливом конфуціанського "жень" слова

"扭犍倅" – "Я кохаю тебе" означають певну відповідальність, зобов'язання та вірність. Тому замість того, щоб часто казати "Я тебе люблю", як у багатьох західних культурах, китайці використовують інші слова для виразу своєї прихильності. Наприклад, "扭犍斲倅" – "Ти мені подобаєшся" – більш грайливе та менш серйозне.

До того ж у китайській мові існує велика кількість номенів-вербалізаторів концепту кохання, які тлумачаться у філософсько-релігійних трактатах, що свідчить, зокрема, про аксіологічну маркованість цього емоційного концепту у мовній картині світу китайського етносу.

Концепт КОХАННЯ, вербалізований у лексичних та фразеологічних одиницях китайської мови, включає в себе як наївно-мовні, так і етико-релігійні уявлення про відповідне почуття та є складним ментальним утворенням у єдності його понятійного, ціннісного та образного компонентів. Понятійний компонент концепту КОХАННЯ розкривається у визначеннях кохання, що існують у китайських філософсько-релігійних концепціях та теоріях.

Однією з перспектив подальшого дослідження є виявлення специфіки вербалізації концепту КОХАННЯ у фразеологічних одиницях китайської мови.

Данная статья является попыткой систематизировать философско-религиозные представления китайского народа о любви как межличностном чувстве, категоризируемом лексическими средствами языка и представляющим существенный фрагмент национально-языковой картины мира китайцев.

Ключевые слова: философско-религиозная картина мира, любовь, концепт, языковая картина мира, даосизм, конфуцианство, буддизм, китайский этнос.

This article is an attempt to systemize philosophical and religious ideas of the Chinese people about love as a kind of interpersonal relation, which is categorized by lexical means and forms an important part of the Chinese language world model.

Key words: philosophical world model, religious world model, love, concept, Chinese language world model, Taoism, Confucianism, Buddhism, the Chinese.

Література:

1. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов "любовь" и "счастье" (русско-английские параллели) : [монография] / С. Г. Воркачев. – Волгоград, 2003. – 374 с.
2. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира : [монография] / Ирина Александровна Голубовская. – Киев : ИПЦ "Киевский университет", 2002. – 323 с.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание / Елена Самойловна Кубрякова. – М., 2004. – 380 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с.
5. Greenberg Y. K. Love. Religious aspects. [Encyclopedia] / Y. K. Greenberg. – CA, 2008.
6. 宰戔. 爰戔 / Конфуцій. – Пекін, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chinapoesy.com/kongzi.aspx>.
7. 寤戔 / Менци. – Пекін, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.guoxue.com/jinbu/13jing/mengzi/13j_mzml.htm.
8. 莜戔 / Сюнци. – Пекін, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ctext.org/xunzi/zh>.
9. 臧戔. 邯悒樂 / Лао-ци. – Пекін, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zhidao.baidu.com/question/10877090>.